

nat, *citronella*, *citroner*, *citros*, veg. DCEC (CEDRO, CETRINO), i cf. ací mateix CEDRE).

¹ Especialment valencià: «*citroner*: citrus», OPou, *TbPu.*, 52; i «*citrons*: citrus», ib., 62; «*sitró* ravanell, *myagrum hispanicum* fr. *cameline d'Espagne*, cast. *miagro español*; n'hi ha al Portell de Morella, on envaïc els camps de blat, sègol i ordi», Cavanilles, *Obs.* I, 20; II, 344; oit en un poble del Princ., 1927-8, *citrons* com a semblant a les *ravenisses grogues*. El derivat verbal *encitronar* mall. i men. 'vestir bé, empolainar', per al qual *AlcM* indica un paral·lel semàntic en *enllimonar*, i que era mot predilecte d'AMAlcover, amb el sentit translàtic de 'disposar o arranjar perfectament': «posar-hi tots els cinc sentits --- perquè surtin ben espinzellats --- ben *encitronats*, a fi que siguem uns miralls de bon català», «per *encitronar* lo del Congrés» (*BDLC* VI, 163; II, 335, i encara VI, 219; VII, 18). Tanmateix no voldria pas tancar la porta a una hipòtesi mossàrab, arabitzada: EX-ADORNARE > *isa-tornare (-t- < -d- per la considerable confusió de *d* i *t* hispanoaràbigues).

Ciurac, *ciureny*, V. *cigró* *Ciuró*, V. *cigró* *Ciuronar*, *ciuroner*, *ciuronera*, V. *cigró* *Ciudadà*, *ciudadanage*, *ciudadania*, *ciudadella*, V. *ciutat*

CIUTAT, del ll. CĪVĪTAS, -ĀTIS, 'conjunt dels habitants d'un estat o ciutat', 'ciudadania', deriv. de cĪvis 'ciudadà'. □ 1.ª doc.: c. 1200, *Homilies*.

«Dix Nostre Séiner --- Nós entrarem en la *ciudad* de Jherusalem e serà acabad tot zo que de mi an escrit les prophetes», «lo Diable --- portà-l en la *ciudad* senta de Jherusalem e posà-l sus e-l temple e dix-li: *Si filius Dei es ---*», f° 3v9, 6r; «con sant Andreu romàs en la *ciudad* de Borgòndia [Margúndia de Pèrsia], los barons d'aquela ciutat, iratz --- lo rossegaren ---», *VidesR*, f° 5v2; ¹ «a penes caben en *ciutat*, / tants eren aquí ajustats e --- los amics de Déu, per fer / foren de *ciutat* tuyt exit, / que-l Sant Esperit los ag dit / ans que-ls jueus fosen asetyat / en aquela sancta *ciutat* / ---», *Lleg. Rimades de Sev.*, vv. 825, 831; avui encara és molt més usual de dir *viure a ciutat*, *sortir de ciutat*, i semblants (sense article, en lloc de *viure a la ciutat*, *sortir de la ciutat*); el mateix era possible aleshores, i l'única diferència és que en el S. XIII en era preferit a *a*. Per al concepte del que és o no és ciutat: «los crestians no apellen *ciutat* sinó aquel loch qui ha son especial bisbe per propri cap en l'espirtual», *Eiximenis (Regiment*, § 112).

No és rar que se li doni un sentit emfàtic, en un to de llengua molt rellevat, en virtut del qual *ciutat* conserva el valor greco-llatí d'«Estat» o «entitat política substantiva». *La Ciutat de Déu* de Sant Agustí. «Ara que el braç potent de les Fúries aterra / la *Ciutat* d'Ideals que volíem bastir: / Catalunya, no temis el flagell de la guerra: / poble que com tu lluita, no sabria morir!», Màrius Torres, 1938.

DERIV.: *Ciudadà* [S. XIII, Jaume I, Lluall, Cost-

Tort.], i des de llavors (poc més tard) ja apareix en les tres accs. principals: a) 'habitant permanent i acceptat de tal ciutat i no d'una altra' («Pere Martel *ciudadà* de Barcelona», Jaume I), b) 'que hi gaudeix dels drets de ciudadania' («sospitant contínuament ésser entre los *ciudadans* celestials», Ant. Canals),² c) 'conciudadà' [Llull], d'on 'compatriota': «fira a son enemich ab cara alegre, e son *ciudadà* —si-u mereix— ab trista», Joanot Martorell (Ag. II, 163); més tard substituït en aquesta acc., per *conciudadà* [1479]; *ciudadania* [c. 1400]; *ciudadanatge* [1462]; *ciudadanada*.

Ciutadejar; *aciudadaner*, -nament. *Ciudadella* com a nom comú pot haver estat molt antic, en tot cas apareix ja en cançons populars dels Ss. XVI-XVIII: «que duràs aquesta carta a la ciutat de Clemència / —No pot ser, linda senyora, que vaig a la *ciudadella*» (Milà F, *Romlo.*, 259B); és probable que vagi partir d'un ús apellatiu del mot l'aplicació com a nom propi de la capital eclesiàstica i ciutat cabdal de l'O. de l'Illa de Menorca, en substitució del nom pre-romà *Ja(m)-mo*, -*mmona*,³ amb el qual caràcter es documenta en moltes fonts ja dels Ss. XIII, etc. (Jaume I, Muntaner). En la de Barcelona, erigida per Felip V, prengué peu la forma adaptada del cast. *ciudadela* i fr. *ciudadelle* (tots dos manlleus de l'it. *ciudadella* per la seva banda), admesa junt amb l'altra encara per Lab. 1839 (i *SLitCosta*, etc.), que és la que encara se sentia més a Barcelona parlant de la del Parc (fins després de l'enderrocament, a princ. S. XX almenys). *AlcM* diu que *Ciudadilla* surt d'un tipus -ICULA degut a un «canvi de sufix -ICULA per -ELLA»: jo diria que més aviat hauria de ser a l'inrevés, com sigui que, segons les normes morfològiques del llatí antic i clàssic, és el sufix -ICULUS i no pas -ELLUS el que correspon darrere un tema en consonant. En principi la quantitat -ICULUS i no pas -ICULUS és la que s'espera amb un tema en consonant, no pas en -i; però és que, en cat., -ICULUS tendí més tard a generalitzar a despeses de -ICULUS, que quedà reduït a poquíssims casos com *ventryl*. El que degué passar és que -ICULA, més tard, fou normalitzat conservant, per una banda, la vocal *e* però reemplaçant -yl- per -ll- (*Ciudadella*), i d'altra banda mantenint -ICULA (*Ciudadilla*) però canviant-hi la *i* en *ī*.

Civil [S. XIII: «la onor que sciència de Dret canònic deu haver sobre Dret *civil*», Llull, *Blang.*, *NCL* II, 206.1], pres del ll. *civilis* 'propi del ciudadà o de la ciudadania', 'polític', derivat de *civis* 'ciudadà' (altres desenrollaments semàntics en cast. antiq., que serà bo no perde de vista, DCEC I, 815a6-22, algun dels quals no és estrany al cat. medieval, veg. *AlcM*); «si bé aquesta batalla per a ell e per a mi serà *civil*, car yo volguera fos criminals», Joanot Martorell (Ag. II, 214); *civilista*; *civilitat* [Eiximenis; i algun doc. del S. XIV]; *civilitzar* [Lab., 1839], igual que el cast. *civilizar* [c. 1770] calcats del mot occidental comú encapçalat pel fr. *civiliser*, que ja s'havia generalitzat en les llengües veïnes des de c. 1600; ⁴ *civilització* [Lab., 1839]; *civilitzador*; *incivilitzat*, -able, -ació; de *civil* 'guàrdia civil' deriven *civila*, *civlessa*, *civilutxo*; *civi-*